

כאשר האדם ידמה בעצמו כמו הוא נכבד וחשוב, יבז בעיניו לרדת לשפל המדריגות ולחטוא!!!

בנוסף להנ"ל, האדון אינו רשאי להטיל על העבד לעסוק במלאכות בזויות, וגם אם אלו הן צורות עיסוק המקשות ומפרכות רק מבחינה נפשית, אין כל היתר להטיל על העבד. אם כן, אין כל גוזמה במה שקבעו חז"ל ש'הקונה עבד עברי כאילו קנה אדון לעצמו'. הרי איפוא, שישנה סתירה רצינית לכאן' בהתנהגות התורה והתייחסותה לעבד העברי, וכל זאת מדוע.

« מתי התחילו המצריים להשתעבד בבני ישראל? »

האור החיים הק' מבאר עה"פ וימת יוסף וכל אָחיו וכל הדור ההוא (שמות א, 1), שבא הכתוב לומר שכל זמן שאחד מן האחים היה קיים, היו המצרים מכבדים את בני ישראל, ואף כשהיה אחד מהדור ההוא היו חשובים בני ישראל בעיניהם, ולא היה להם פנים להשתעבד בהם. עוד כתב שבמיתת יוסף ירדו בני ישראל מגדולתם, שמתחילה היו מעולים יותר מן המצרים ובמיתתו נעשו שוים להם, ובמיתת האחים ירדו למטה ממדרגתם, שהיו בעיניהם נבזים, אבל עדיין לא היו משתעבדים להם, ורק לאחר שמת כל הדור התחילו להשתעבד בהם.

הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל (בספרו שיחות מוסר) מבאר בטוטו"ד את דברי האור החיים הק', וכותב בזה"ל: "למדנו מדבריו, שאע"פ שהמצרים רשעים היו מעולם, מ"מ לא היו יכולים להשתעבד בישראל כל זמן שהיו ישראל נכבדים וחשובים בעיניהם, ורק כשירדו ממדרגתם ונעשו מבזים בעיניהם, התחילו לשעבדם."

"ונראה כי שתי פנים לדבר, האחד מצד המצרים, שלא היו מסגולים לשעבד בני אדם שהם נכבדים וחשובים, והשני מצד בני ישראל עצמם, שכל זמן שהיו חשובים ונכבדים בעיני עצמם, לא היו המצרים יכולים לשעבדם, ורק כשהושפלו מחשיבותם בעיני עצמם נעשו בני שעבוד."

"וכך הוא דרכו של היצר הרע במלחמתו עם האדם, בתחילה הוא משתדל להשפילו בתחומי ההיתר, וכשהדבר עולה בידו, הרי האדם ברשותו להכשילו בכל דבר חטא ועון. העבודה המוטלת על האדם היא להתעלות ולהיות נכבד וחשוב, וע"י כך הוא נשמר מן החטא, שמכיון שהוא מכיר במעלתו וחשיבותו הגדולה, הרי הוא נמנע מלחטוא כדי שלא ירד ממדרגתו. ועוד שמירה יש בזה, שהרבה עבירות כרוכות בבזיון להעובר עליהן, ואם יהיו הרגשת הנכבדות והחשיבות מושרשת בקרבו, ימנע מלעבור עבירה."

"ושתי הדרכים הללו להשמר מן החטא מפורשת בדברי חז"ל. אמרו בגמ' **סנהדרין** (ד, 15) "כיצד מאיימין על העדים (-שלא יעידו שקר, רש"י), על עדי נפשות וכו', לפיכך נברא האדם יחידי, ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא וכו', לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם". ופירש רש"י שם, "כלומר, חשוב אני כעולם מלא, לא אטריד את עצמי מן העולם בעבירה אחת, וימשוך ממנה."

"הרי שהרגשת הגדלות של האדם בשבילי נברא העולם וחשוב אני כעולם מלא, תביאהו למשוך את ידיו מן החטא, ולשמור את עצמו שלא לרדת ממדרגתו. ואף העדים הללו שירדו לדרגה פחותה כזו, שעומדים

« למה נקרא 'עבד עברי' ולא 'עבד ישראלי'?? »

כתוב בפרשה כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד וגו' אם אָדְנִיּוֹ יָתֵן לוֹ אִשָּׁה וְיִלְדָה לוֹ בָּנִים או בָּנוֹת הָאִשָּׁה וְיִלְדֶיהָ תִּהְיֶה לְאֲדֹנָיָהּ וְהוּא יֵצֵא בְּגֵפוֹ (שמות כא, ב-ד). יש להתבונן למה מכנה התורה הק' את העבד בתואר 'עבד עברי' ולא בלשון המוכר יותר 'עבד ישראלי'.

הרבינו בחיי מתייחס לשאלה זו, ומבארה בזה"ל: "ולפי דעתי, בעבור כי ישראל הוא השם הנכבד שנתקיים בנו אחר מתן תורה, (לפי ששם ישראל קדוש דכתיב קדש יִשְׂרָאֵל לה' ראשית תְּבוּאָתָהּ (ירמיהו ב, א), והנה זה בא כנגד מה ששמע במתן תורה, ואיננו ראוי שיקרא בשם ישראל, וקראו הכתוב בשם עברי, הוא שם היחס, הוא השם שהיה להם לישראל בהיותם במצרים באין תורה, דנקרא אֱלֹקֵי הָעִבְרִיִּים (שמות ג, יח), ודיו שיקרא בשם היחס של אברהם מעבר הנהר", עכ"ל.

ונראה לבאר דבריו כדלהלן: כאשר נתבונן בדין משפט העבד עברי נראה, שמצד אחד התורה מתייחסת בחומרה על המדרגה השפלה אליה ירד, ושולל אותו מכל קניניו האישיים, היינו, שאינו בעלים על עצמו, ולא אדון על בני ביתו. וזהו על בסיס הכלל שהקב"ה מעניש את האדם במדה כנגד מדה, וכיון שהוא רצה לגנוב חפץ מהזולת ולעשותו חסר, בגין כך נמכר הוא כעת כדי שיחוש על בשרו מה שהרגיש אז הנגזל, מהו הצער שנגרם בשלילת הקניינים והבעלות על דבר שיגע בו האדם.

ועד כדי כך התורה"ק מפליגה בעונשו, שלמרות היותו עבד יהודי, מתירה התורה לאדונו ליתן לו שפחה כנענית, ובתום ימי עבודתו אף האישה וילדיה תהיה לאדוניה והוא יוצא לחופשי בלעד. הרי שאף הקניינים הבלעדיים החשובים מכל, שיש לו לאדם בעולם הזה, היינו אשתו וילדיו, נשללים ממנו.

מצד שני רואים אנו דבר מוזר ביותר לכאן, שבניגוד לצורת העבדות של העבד המצטיירת בתודעתנו, מתברר מדברי חז"ל (קידושין כ.) שהעבד העברי היה חי בתנאי רווחה נאותים, אדוניו חייב לא רק לפרנסו בכבוד, אלא גם לדאוג לכלכלת אשתו וילדיו, גם איכות מזונותיו צריכה להיות משופרת, ועל כל פנים לא נופלת ברמתה מזו של אדונו. התורה הק' אוסרת על האדון להאכיל את העבד בפת קיבר, אם האדון עצמו ניזון בפת נקייה. גם תנאי מגוריו של העבד חייבים להיות זהים, ולפחות לא ירודים, משל אדוניו. בשביל אדם שהחליט למכור עצמו לעבד משום שלא הצליח להשתכר למחייתו והגיע עד פת לחם, עשויות להיות שנות העבדות מעין גן עדן עלי אדמות.

ולא עוד, תוס' שם הביא בשם הירושלמי, שלפעמים יכול לקרות שאין לאדון אלא כר אחד בלבד, ואז הוא חייב להיות את הכר לעבדו, כי ממנ"פ, אם האדון ישכב על הכר, נמצא מבטל את הציווי שכתוב בתורה כי טוב לו עִמָּךְ (דברים טו, 17), שהרי תנאי העבד גרועים משלו, ואם תאמר, שיניחו את הכר, ולא זה ולא זה ישכבו עליו, הרי זו מידת סדום, נמצא שבמקרה כזה האפשרות היחידה היא שהאדון ישכב ללא כר, ואילו העבד יתרווח בנוח על הכר היחיד,

להעיד עדות שקר ולשפוך דם נקי, כיון שיתבוננו בגדלות האדם, ימנעו מן החטא ויחזרו בהם מלהעיד שקר."

"והדרך השניה מצינו בגמ' (סנהדרין כט.), שאמרו שם שלא יועיל לאיים על עדי ממון ולומר להם שבשביל עדות שקר הגשמים נעצרים ודבר בא לעולם, כי הדברים לא יעשו עליהם רושם, ויאמרו שהעונש לא יפגע בהם, כמבואר שם, אלא אומרים להם 'סהדי שקרי אאוגוריהו זילי, ופירשי', "השוכרים אותם מבזים אותם, וקלים הם בעיניהם", ע"ש."

"העדים הללו שאנו חושדים בהם שהעידו עדות שקר, ואין חומר האיסור מרתיע אותם, ואף האיום בעונשים החמורים אינו משפיע עליהם כי אומרים הם בלבם שאליהם לא יגיעו העונשים, הדרך להשפיל עליהם, היא ע"י שמירת כבודם העצמי, שאומרים להם שאף בעיני השוכרים אותם להעיד שקר בזויים הם, איום זה בכוחו להשפיע עליהם יותר מן הכל, זוהי התועלת הנוספת בהרגשת הנכבדות, שהיא מונעת את האדם מן החטא משום הבזיון הכרוך בעבירה, עכ"ד השיחת מוסר.

ודברים מפורשים כתוב בספר **שערי העבודה** לרבינו יונה כתב בזה"ל:

"פתח הראשון, שידע העובד את ערך עצמו, וכיר מעלתו ומעלת אבותיו וגדלותם, וחיבתם אצל הקב"ה, ויתחזק תמיד להשיב עצמו במעלה ההיא, וישיב לנפשו ויאמר, אדם גדול ו חשוב כמוני, שיש בי מעלות נישאות, ושאיני בן גדולי ומלכי קדם, איך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקים ולאבותי על הימים."

"ואם חלילה וחס לא יכיר מעלתו ומעלת אבותיו, נקל יהיה בעיניו ללכת בדרכי הפריצים ולהגלות נגלות כאחד הנבלים למלאות תאוותו בחיקו כאשר אמר המשל, כל מי שאינו מתבייש מנפשו אין לנפשו ערך בעיניו", עכ"ל.

כתב השם משמואל (פרשת שמות עמוד מ"ז) "הענין השלישי שמורה עליו שם ישראל הוא נוטריקון לי ראש, היינו שתעודת איש ישראל להיות ראש וראשית הבריאה, ע"כ כאשר מזדמנים לפני האדם מעשים בלתי ראויים ישים הדברים אל לבו שמעשים כאלה אינם מתאימים עם מסת מעלתו", עכ"ל.

« **גאוות עם ישראל להיות בן יחיד להקב"ה!!** »

שאלו חסידים את רבם הצדיק רבי אהרן מקרלין זצ"ל, רבי, מהו החטא הנורא ביותר שיהודי עלול לחטוא בו, הרה"ק הניח את ראשו על השולחן למשך דקות ארוכות, בעוד חסידיו ממתנינים בחרדה לתשובתו, לאחר מכן כאשר שב והרים את ראשו, השיב להם בפשטות, החטא הנורא שיהודי עלול לחטוא הוא לשכוח שהוא בן מלך.

אותה אמונה כי בשבילי נברא העולם ואני חשוב עבור מלך מלכי המלכים, היא האמונה הנצרכת ביותר בדורנו, הגאוה היהודית, להיות גאים בדתנו וביהדותינו היא הנסיון חיינו, זו היתה דרכו של אברהם אבינו וזה היה גם חידושו הגדול, הוא גילה את הקשר החזק והנעלה הקיים בין יהודי לבוראו, ובלי ספק כשם שנתנו לנו את הנסיון, נתנו לנו גם את הכלים להתמודד עמו בהצלחה, לכן, מוטל עלינו להבין מי אנו, מה מתרחש סביבנו וללמוד מה חובתנו בעולמנו.

רבי יעקב עמדין זצ"ל, כותב (בהקדמה לסידורו) את הדברים הבאים: "כל מה שהאדם נלכד במצודת היצר, בא לו מחמת ששוכח יחושו הנורא והנפלא כי בן מלך הוא, וחושב שהוא ממשפחת הכפריים עובדי האדמה בשיגעונותיהם, ואם ישים האדם לבו שהמלאכים מלווין אותו לשמרו, יראה בעיני שכלו מעלתו וגדלותו, וכאשר יזכור זה, הלא תיסקר נפשו בעיניו, ותצלח עליו רוח אלקים שלא יתפעל משום התפעלות שאינה לפי כבודו, ומכל דבר מגונה ורע ישמור ידו, ואז לא יהיה ליצר הרע מבוא אליו."

"**אבל** חבל על אדם שאינו מחשיב עצמו מאומה, והוא שהכתוב משבח

הושפט ויגבה לבו בדרך ה' (דברי הימים ב' יז, ו), שאם ישים זאת לנגד עיניו תמיד ינצל מכל רע, ולא יתפעל ממלחמת הנטיות הפחותות שבקרבו, כי בכוחו לעשותם עבדים לו אם ירצה, ולא יכניע היקר לזולל כי אין זאת רק מפחיתות הנפש הנקלה", עכ"ל.

חז"ל הק' (חגיגה ה:) מבארים את דבריו של ירמיהו הנביא שאמר ואם לא תשמעוהו במסותרים תבכה נפשי מפני גוה (ירמיהו יג, ז), בשם רב שמואל בר אינאי משמו של רב "מקום יש לו להקב"ה ומסותרים שמו. מאי מפני גוה, אמר רב שמואל בר יצחק, מפני גאותן של ישראל שניטלה מהם ונתנה לעובדי כוכבים."

שואל בעל **נחלת יהודה**, מידת הגאוה היא המגונה שבמידות, ואם לפי עדותן של חז"ל ניטלה הגאוה מעם ישראל וניתנה לאומות העולם, הרי זה משובח וצריך לשמוח על כך, והלוואי ויקחו מאיתנו את כל המידות הרעות, ובכ"ה מה זו עושה.

הוא מותיב והוא מפרק: לפעמים ישנה גאוה כשרה ורצויה אותה כל יהודי חייב לשאת בקרבו, להיות עוטה גאון על היותו בנו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, מהעם הנבחר מקבל התורה, אשר כל החפצים לא ישוו בה, משום כך, אל לו להתבייש כלל בעמו ודתו, ומחובתו לקיים את התורה ומצוותיה אף בעת היותו יחיד בין אנשים רבים שילעגו על מנהגיו מחמת בורותם הגמורה ביהדות, צריך כל יהודי לשאת בגאוה את דגל הדת את התורה הנצחית, תורת אמת, ולחיות תמיד, בכל מצב, את האמת הפנימית שלו עצמו עפ"י האמת הגנוזה בהכרתו, כפי שהדריכונו התורה וחכמיה.

ברם, צא וראה כי מדה זו ניטלה מישראל, חלק גדול לצערנו בושים בצור מחצבתם, ומסתתרים תחת דגלי אומות העולם, הן בארצות הגוים והן באמונות זרות, המצהירים בגאוה ככל הגוים בית ישראל על זאת בוכה הקב"ה במסותרים איה גאוותו של העם היהודי הנצחי, מדוע אומות העולם נלחמים בעד ארצם ודתם במסירות נפש, מדוע מוכנים הם לקיים את המצוות המוטלות עליהם ללא חת ומורא בראש כל חצות, ללא אימה מפני המה יאמרו ומה יגידו, ואילו מספר גדול מהעם הנבחר אינו נוהג כך, וזהו כוונת חז"ל באומרם שהשכינה מצטערת ובוכה במסותרים מפני גאוותן של ישראל שניטלה מהם ונתנה לאומות.

ולפי זה - אומרים חכמי המוסר והמחשבה - יכולין להבין הסתירה בהנהגות העבד עברי, שכוונת התורה במטרת מכירת העבד, להראות לו בעזרת הענישה המכירה (בנוסף לכל הדינים הנלווים, כדוגמת ההיתר לישא שפחה כנענית, הולדות לאדון בסוף שש שנים) את הדרגה השפלה אליה ירד, ובד בבד להראות לו גם את מעלותיו.

כל זאת לרמז לעבד, דע לך, אינך אדם פשוט, למרות שבוודאי בהיותך נמכר עתה לעבד חשיבותך הומעטה, וירדת בבת אחת לדרגה שפלה בעקבות המכירה, ויותר אין לך כל זכות קניינים עצמיים, ועד כדי כך שמותר לאדון בשל כך לתת לך שפחה כנענית למרות הכל, עדיין צלם אלקים נסוך על פניך, בן מלך אצה, מיוצאי חלציהם של האבות הקדושים אברהם, יצחק ויעקב, מעלתך גדולה היא עד מאוד, כי במהותך הינך יהודי זך ונקי, ונשמה שנפח הבורא טהורה היא, רושם החטא הינו חיצוני בלבד.

הנה, פקח עיניך, ותראה עד כמה חסה התורה על כבודך ושומרת על אישיותך דבר שבא לידי ביטוי בלשון חז"ל כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו, אינך נמכר כעונש, הדרך בה מתנהגים עמך, גם אם נראית כבזויה ומשפילה, היא שתתבונן בצדו השני של המטבע במעלתך ובגדולתך, מצד אחד המטרה העיקרית במכירתך היא כזו, שתחוש עד כמה הינך אדם בעל מעלה נשגבה בנם של האבות הקדושים בעל צלם אלוקים, ומצד שני תראה כיצד ירדת לשאול תחתית מאיגרא רמא לבירא עמיקתא.

"... הרה"ק הניח את ראשו על השולחן למשך דקות ארוכות, בעוד חסידיו ממתנינים בחרדה לתשובתו, לאחר מכן כאשר שב והרים את ראשו, השיב להם בפשטות, החטא הנורא שיהודי עלול לחטוא הוא לשכוח שהוא בן מלך..."